

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА ІСТОРІЇ та МЕТОДИКИ її НАВЧАННЯ**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія держави і права зарубіжних країн

освітній ступінь _____ **бакалавр**
(назва освітнього ступеня)


галузь знань _____ **08 Право**
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність _____ **081 Право**
(код і назва спеціальності)

тип дисципліни _____ **обов'язкова**
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньо-професійної програми

 А.С. Метіль
(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою історії та методики її навчання
протокол № 12 від 09.06.2021

Завідувач кафедри  В.В.Дроздов
(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова ради з якості вищої освіти факультету

 Н.О. Гончарова
(підпис, ініціали, прізвище)

Розробники програми: Дроздов Віктор Володимирович кандидат історичних наук, завідувач кафедри історії та методики її навчання.

Рецензенти програми: Церковна Віра Георгіївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та методики її навчання.

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів: 4	Лекції:	
	30	6
Модулів: 1	Практичні заняття:	
Загальна кількість годин: 120	-	-
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 1	Лабораторні заняття:	
	-	-
Семестр: 1	Семінарські заняття:	
	28	6
Тижневе навантаження (год.):	Консультації:	
- аудиторне: 3	2	-
- самостійна робота: 5	Індивідуальні заняття:	
Форма підсумкового контролю: екзамен	-	-
Мова навчання: українська	Самостійна робота:	
	60	108

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни: історія змін та еволюції систем управління та правових систем зарубіжних країн, їх зв'язок із соціально-політичними процесами.

Метою вивчення дисципліни є: отримання знань про загальну історію держави та права, процеси виникнення, утворення і розвитку держави і права у певній конкретній історичній обстановці у кожній окремій країні; з'ясування питань виникнення, розвитку, а також занепаду історичних типів держави та права, форм держави та права, їх різновидів, причин і наслідків організаційних і структурних змін у державному апараті і системах права.

Передумови для вивчення дисципліни: оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення дисципліни «Теорія держави і права».

Міждисциплінарні зв'язки: проблематика курсу пов'язана з дисциплінами «Історія держави і права України», «Україна в європейській історії та культурі».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у студентів компетентностей та програмних результатів навчання відповідно до освітньо-професійної програми «Право».

Інформація про компетентності та відповідні їм програмні результати навчання за дисципліною

Шифр компетентності	Компетентності	Шифр програмних результатів	Програмні результати навчання
Загальні компетентності (ЗК)			
ЗК 7	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями	ПРН 3 ПРН 15	Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел; Належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності;
ЗК 13	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.	ПРН 12 ПРН 13 ПРН 16.	Доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло; Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту; Вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних;
ЗК 14	Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.	ПРН 17 ПРН 23	Демонструвати вміння користуватися комп'ютерними програмами, необхідними у професійній діяльності; Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.
СК2	Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів.	ПРН 5	Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю;

Матриця відповідності компетентностей результатам навчання за дисципліною

Шифр компетентності	Результати навчання			
	Знання	Уміння	Комунікація	Автономність та відповідальність
ЗК 7	ПРН 3 ПРН 15	ПРН 3 ПРН 15		ПРН 3 ПРН 15
ЗК 13		ПРН 12 ПРН 13 ПРН 16.	ПРН 12 ПРН 13 ПРН 16.	ПРН 12 ПРН 13 ПРН 16.
ЗК 14	ПРН 17 ПРН 23		ПРН 17 ПРН 23	

СК2	ПРН 5			ПРН 5
-----	-------	--	--	-------

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1.	Вступ до історії держави і права. Держава та право країн Стародавнього Сходу	4	2	2	-	-	-	2	4	2	2	-	-	-	6
2.	Античні держави та право. Римське право	6	2	4	-	-	-	2	4	2	2	-	-	-	8
3.	Феодальна держава в країнах Європи	6	2	4	-	-	-	2	2	2	-	-	-	-	8
4.	Європейське феодальне право	4	2	2	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	8
5.	Феодальна держава і право в країнах Азії та Африки	6	2	4	-	-	-	2	2	-	2	-	-	-	6
6.	Становлення держави нового типу в країнах західної цивілізації	6	4	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	8
7.	Форми держави та їх розвиток в епоху громадянського суспільства	6	4	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	8
8.	Функції та механізм держави в епоху громадянського суспільства	6	4	2	-	2	-	4	-	-	-	-	-	-	8
9.	Право країн західної цивілізації	6	4	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	6
10.	Держава у країнах далекого і близького Сходу	4	2	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	6
11.	Право країн східної цивілізації	4	2	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	6
Проміжний контроль		-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-
Підсумковий контроль								30							30
Разом:		60	30	28	-	2	-	60	12	6	6	-	-	-	108

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Вступ до історії держави і права. Держава та право країн Стародавнього Сходу.

Предмет науки «Історія держави і права зарубіжних країн» та її місце в системі юридичних наук. Виникнення та розвиток загальної історії держави і права. Періодизація курсу історії держави і права зарубіжних країн. Методологія науки. Значення вивчення історії держави і права зарубіжних країн. Становлення протодержави. Розклад родоплемінних відносин і виникнення державної організації в країнах Сходу. Особливості суспільного ладу країн Стародавнього Сходу. Функції давньосхідних держав. Державний механізм країн Стародавнього Сходу. Центральний державний апарат. Місцевий апарат управління. Судові органи. Військо. Форми давньосхідних держав. «Східна деспотія», її загальні риси та особливості у стародавніх країнах. Давньосхідні монархії. Давньосхідні республіки. Виникнення права. Спільне у праві давньосхідних країн. Особливе у праві давньосхідних країн. Джерела права країн Стародавнього Сходу. Джерела права Вавилону. Закони царя Хаммурапі. Давньоєгипетські та давньоєврейські пам'ятки права. Правові джерела Китаю та Індії. Правові інститути давньосхідних країн. Судовий процес.

Тема 2. Античні держави та право. Римське право.

Виникнення держави в античному світі. Особливості становлення державності в Спарті, Афінах та Римі. Полісна система державної організації, значення природно-географічного фактора в її встановленні. Спільні риси та особливості суспільного ладу античних країн. Вільні категорії населення. Невільні категорії населення. Внутрішні та зовнішні функції античної держави. Державний механізм античних республік. Законодавчі, виконавчі і судові органи. Загальні риси та особливості форм республіканських античних держав. Поліси стародавньої Греції. Афінська «демократична» республіка, «аристократична» республіка в Спарті та «змішана» (аристократично-демократична) республіка в Римі. Форма та державний механізм монархічного Риму. Принципат і домінат. Право грецьких полісів. Римське право. Джерела римського права. Інститути римського права.

Тема 3. Феодальна держава в країнах Європи.

Основні риси феодалізму. Шляхи утворення ранньофеодальних держав. Держава і право Візантії. Держава і право франків й англосаксів. Державний механізм. Королівська (княжа) влада і палацево-вотчинна система управління. Основні риси ранньофеодального права. Варварські правди. Салічна правда, англосаксонські правди. Королівське законодавство. Соціально-економічні та політичні передумови виникнення нових держав в Європі. Форми середньовічних держав. Загальні риси та особливості розвитку державних форм Англії, Франції, Німеччини: сеньйоріальна (ленна), станovo-представницька та абсолютна монархії у Франції, Німеччині та Англії. Утворення та розвиток Російської (Московської) централізованої держави. Механізм середньовічних держав Європи. Зміни в суспільному ладі країн Європи у XIII—XV ст. Органи влади і управління у сеньйоріальних та станovo-представницьких монархіях.

Станово-представницькі установи Європи. Особливості західноєвропейського абсолютизму (класичний абсолютизм у Франції, незавершений абсолютизм в Англії, князівський (обласний) абсолютизм у Німеччині). Особливості становлення російського абсолютизму. Судові та правоохоронні органи в механізмі феодальної держави.

Тема 4. Європейське феодальне право.

Основні риси права країн континентальної Європи. «Партикулярне право» в країнах континентальної Європи: звичаєве право, міське право, канонічне право, рецепційоване римське право, королівське законодавство. Основні риси феодального права Англії: загальне право, право справедливості, судовий прецедент. Дуалістичний характер судово-правової системи Англії. Основні кодифікації феодального права. Велика хартія вільностей 1215 р. в Англії, Золота булла 1356 р. у Німеччині, Великий березневий ордонанс у Франції 1357 р. Кодифікації часів короля Людовика XIV у Франції. «Саксонське дзерцало» 1232 р., і «Карна Конституція» Карла V у Німеччині. Основні інститути феодального права у країнах Західної Європи. Цивільно-правові інститути. Злочини і покарання. Судовий процес. Особливості розвитку правових інститутів руського феодального права.

Тема 5. Феодальна держава і право в країнах Азії та Африки.

Основні риси східного феодалізму, його вплив на сутність та форму держави. Становлення феодальної держави в країнах Сходу. Основні етапи розвитку держави у Китаї, її форма та механізм, подальша модифікація східної деспотії у феодальному Китаї. Делійський султанат і імперія Великого Могола в Індії. Виникнення держави в Японії, особливості її форми та механізму, військово-олігархічний режим сьогунату. Становлення державності у арабських племен. Утворення Арабського халіфату, авторитарно-теократичний характер його форми та механізму. Утворення турецької держави, основні етапи її розвитку. Форма і механізм Турецького султанату. Загальні риси східного права: консерватизм, стабільність, традиційність норм права і моралі. Джерела права далекосхідних країн. Основні інститути далекосхідного права. Становлення мусульманського права, основні його риси.

Тема 6. Становлення держави нового типу в країнах західної цивілізації.

Громадянське суспільство як історичний етап у розвитку людської цивілізації. Соціально-економічні, політичні та ідеологічні передумови переходу від кастово-станового суспільства до громадянського. Соціально-правова сутність громадянського суспільства, основні етапи його становлення. Ранні революції та їх вплив на становлення держави нового типу. Голландська революція. Англійська революція. Революції останньої чверті XVIII ст. та їх вплив на становлення держави нового типу. Революції середини XIX ст. в Німеччині та їх вплив на становлення держави нового типу. Буржуазна і капіталістична держава — держава перехідного типу. Основні риси буржуазної та капіталістичної держави. Ознаки перехідної держави.

Тема 7. Форми держави та їх розвиток в епоху громадянського суспільства.

Основні тенденції розвитку елементів форми держави. Форми державного правління та їх розвиток після буржуазних революцій XVII-XVIII ст. Становлення парламентсько-монархічних форм правління та їх еволюція. Реставрація монархії в Англії. Формування основних принципів британської (вестмінстерської) моделі парламентаризму. Організаційне оформлення політичних партій: ліберальної та консервативної. Еволюція парламентської монархії у Великобританії наприкінці XIX — у XX ст.: становлення домініонів, занепад парламентаризму, посилення виконавчої влади її міністеріалізація. Становлення республіканських форм правління та їх розвиток. Президентська республіка в США та її еволюція. Становлення парламентської республіки у Франції. Змішана республіка та її розвиток: Республіка Фінляндія (Суомі) та Веймарська республіка (1919—1933 рр.), французька модель змішаної форми республіканського правління. Буржуазні революції XVIII-XIX ст., їх вплив на становлення політичних режимів в країнах Західної Європи та США. Демократичний режим, його історичні форми: демократично-ліберальний, демократично-консервативний, демократично-радикальний. Недемократичний режим: бонапартистський режим у Франції (сер. XIX ст.), поліцейський режим в Німеччині напр. XIX — поч. XX ст. Фашистська концепція міцної «надкласової» влади. Тоталітаризм в Західній Європі у першій половині XX ст. Форми державно-територіального устрою в зарубіжних країнах. Складна форма: імперія та федерація. Історичні засади сучасного американського та німецького федералізму. Проста форма державно-територіального устрою. Характерні риси та особливості французького та британського унітаризму.

Тема 8. Функції та механізм держави в епоху громадянського суспільства.

Сутність держави та її еволюція в епоху громадянського суспільства. Основні етапи побудови «демократичної», «правової» та «соціальної» держави в зарубіжних країнах. Функції держави, основні тенденції їх розвитку. Зовнішні функції держави: вплив історичних обставин на зміст військової функції держави. Виникнення та розвиток в другій половині XX ст. — поч. XXI ст. функцій: забезпечення миру та світового порядку; співробітництва держав; інтеграції в європейську та світову економіку. Внутрішні функції держави та основні тенденції їх розвитку в епоху громадянського суспільства: політична, ідеологічна, соціальна, правоохоронна, економічна. Органи законодавчої та виконавчої влади у державному механізмі зарубіжних країн. Становлення парламентів, їх місце та роль у системі вищих органів державної влади. Основні тенденції розвитку виконавчої влади в епоху громадянського суспільства. Поліцейські органи в державному механізмі розвинутих країн. Судові органи в механізмі держави країн епохи громадянського суспільства.

Тема 9. Право країн західної цивілізації.

Буржуазні революції XVIII-XIX ст., їх роль у становленні буржуазного права як права нового типу в країнах Західної Європи та США. Принципи та характерні риси нового (буржуазного) права: принципи індивідуалізму, свободи, законності, «верховенства права». Становлення світових правових сімей: англо-американська та континентальна (романо-германська). Демократизація та соціалізація права. Зміни у джерелах та структурі права.

Нові інтеграційні процеси у праві. Становлення та розвиток конституційного (державного) права у зарубіжних країнах. Основні етапи та тенденції у розвитку конституційного (державного) права як галузі права. Джерела конституційного (державного) права. Основні інститути конституційного (державного) права. Цивільне право англо-американської та континентальної світових правових сімей. Кримінальне право і кримінальний процес англо-американської та континентальної правових сімей.

Тема 10. Держава у країнах далекого і близького Сходу.

Становлення й розвиток буржуазної держави — держави нового типу в далекосхідних країнах. Японська держава: Реставрація Мейдзі і становлення буржуазної держави в Японії; історичні засади сучасної японської держави. Китайська держава: Сінхайська революція 1911 р.; падіння монархії та встановлення республіки; китайський мілітаризм 1917—1949 рр.; Китайська народна республіка. Держава в країнах близького Сходу. Загальні риси та особливості державного ладу «нафтових монархій» Перської затоки (Саудівська Аравія, Бахрейн, Кувейт). «Нафтові республіки» Перської затоки та специфіка їх державного ладу: Ісламська республіка Іран; республіка Ірак. Турецька республіка та основні етапи її розвитку: історичні передумови становлення республіки у Туреччині.

Тема 11. Право країн східної цивілізації.

Право далекосхідних країн. Право Японії: основні тенденції розвитку права після революції Мейдзі; цивільне та суміжні з ним галузі права; кримінальне право і процес. Право Китаю: китайське право та його специфіка в 1911—1949 рр.; право КНР часів Мао Цзедуна (1949—1976 рр.); китайське право у пореформений період: основні риси цивільного та суміжних з ним галузей права, кримінального права і процесу. Право мусульманських країн. Основні риси права близькосхідних країн. Право Туреччини: цивільне та суміжні з ним галузі права; кримінальне право і процес.

5.2. Тематика семінарських занять

ТЕМА 1. Вступ до історії держави і права. Держава та право країн Стародавнього Сходу

ТЕМА 2. Античні держави та право. Римське право

ТЕМА 3. Феодална держава в країнах Європи

ТЕМА 4. Європейське феодалне право

ТЕМА 5. Феодална держава і право в країнах Азії та Африки

ТЕМА 6. Становлення держави нового типу в країнах західної цивілізації

ТЕМА 7. Форми держави та їх розвиток в епоху громадянського суспільства

ТЕМА 8. Функції та механізм держави в епоху громадянського суспільства

ТЕМА 9. Право країн західної цивілізації

ТЕМА 10. Держава у країнах далекого і близького Сходу

ТЕМА 11. Право країн східної цивілізації

5.3. Організація самостійної роботи студентів

№	Вид роботи	Кількість годин	Форми звітності
---	------------	-----------------	-----------------

з/п		денна	заочна	
1.	Підготовка до лекційних та семінарських занять	8	10	Конспект
2.	Підготовка до проміжного контролю	4	-	Модульна контрольна робота
3.	Виконання індивідуальних завдань: - опрацювання першоджерел; - підготовка реферату та презентації; - опрацювання тем для самостійного вивчення	6 12 -	20 18 30	Конспект першоджерел Реферат, презентація Конспект
4.	Підготовка до підсумкового контролю	30	30	Екзамен
	Разом	60	108	

Тематика індивідуальних завдань

Перелік першоджерел для самостійного опрацювання

Джерело: Трофанчук, Г. І. упоряд., 2008. *Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: Навч. посіб.* Київ: Юрінком Інтер.

1. Закони царя Хаммурапі
2. Закони Ману
3. Закони XII таблиць
4. Салічна правда
5. Велика хартія вольностей (Англія) 1215 р.
6. Знаряддя управління (13 грудня 1653 р.)
7. Білль про права (13 лютого 1689 р.)
8. Декларація незалежності США (4 липня 1776 р.)
9. Конституція США (17 вересня 1787 р.)
10. Декларація прав людини і громадянина (26 серпня 1789 р.)
11. Конституція Німеччини (16 квітня 1871 р.)
12. Цивільний кодекс Франції (1804 р.)
13. Основний закон ФРН (23 травня 1949 р.)
14. Конституція Французької Республіки
15. Конституція Японії (3 травня 1947 р.)
16. Акт про парламент (1911 р.)
17. Поправки XVI-XX до Конституції США
18. Загальна декларація прав людини (1948 р.)
19. Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права (1966 р.)
20. Європейська Конвенція про захист прав і основних свобод людини (1950 р.)

Тематика рефератів

1. Державний устрій Стародавнього Єгипту.
2. Державний устрій Афін та Спарти.
3. Державний устрій Риму в період республіки.
4. Державний устрій Римської імперії.
5. Державний устрій Франкської держави.
6. Станово-представницька монархія у Франції.
7. Державний устрій Англії в період абсолютизму.

8. Державний лад Візантії.
9. Формування апарату державної влади США у XVIII – XIX ст.
10. Державний устрій якобінської диктатури.
11. Державний устрій та політичний режим Австро-Угорської монархії.
12. Державний устрій Османської імперії.
13. Основні напрямки в розвитку державно-правової системи США в післявоєнний період.
14. Характеристика нацистської диктатури у Німеччині.
15. Державний устрій Франції в післявоєнний період.
16. Державний устрій Великої Британії в післявоєнний період.
17. Державний устрій та політичний режим Італії в період фашизму (1922 – 1943).
18. Реставрація Мейдзі і становлення буржуазної держави в Японії.
19. Загальні риси та особливості державного ладу «нафтових монархій» Перської затоки.
20. Державний устрій Китайської народної республіки.

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю:* семінарські заняття, індивідуальні завдання.
- 6.2. *Форми проміжного контролю:* модульна контрольна робота.
- 6.3. *Форми підсумкового контролю:* екзамен.
- 6.4. *Засоби діагностики результатів навчання:* подаються в силабусі навчальної дисципліни.
- 6.5. *Критерії оцінювання результатів навчання:* подаються в силабусі навчальної дисципліни.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби для демонстрування презентацій (ноутбук, проектор), веб-сервіс Google Classroom.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Бостан, Л.М., 2012. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. 2-ге видання, перероб. і доп. Київ: Центр навчальної літератури. 730с.
2. Грубінко, А.В., 2014. Історія держави і права зарубіжних країн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
3. Грубінко, А.В., 2015. Історія держави і права зарубіжних країн: навчально-методичний посібник; словник-довідник. Тернопіль: Вид-во ТНПУ імені Володимира Гнатюка.
4. Зайчук, О.В. ред., 2013. Сучасна правова енциклопедія. Київ: Юрінком Інтер,
5. Орленко, В.І., 2015. Історія держави і права зарубіжних країн: посіб. для підготовки до іспитів. К.: Ін Юре.

6. Трофанчук, Г.І., 2019. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер.448с.

7. Хома, П.М., 2015. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Київ: Каравела; Львів: Новий Світ-2000; Магнолія плюс.

8. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с. URL:

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9481/Bandurka_istoriya_prava-zarubizh%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y

9. Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: універсальний довідник. Львів : Видавництво «БОНА», 2015. 400 с.

10.2. Допоміжні джерела:

10. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» для студентів спеціальності 081б1 «Право», 081б1інт «Право».Полтава, 2017. URL: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016bac/idpz_03.pdf

11. Балух, В.О. та Коцур, В.П., 2005. Історія Стародавнього Риму. Навч. пос. Чернівці: «Книги – XXI».

12. Войтович, Л.В., 2011. Історія Візантії. Вступ до візантистики. Львів: Апріорі,.

13. Дейвіс, Н., 2012. Європа: Історія. Переклад з англійської П. Тарашук, О. Коваленко. Київ: Основи.

14. Іваницька, О.П., 2011. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002): навчальний посібник. Вінниця.

15. Орач, Є.М. та Тищик, Б.Й., 2012. Римське приватне право. Підручник. Київ: Ін Юре.

16. Ригіна, О.М., 2011. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки: Новітній час (1914 – 2008 рр.): Курс лекцій. Дрогобич: Вид-во «Коло».

17. Тищик, Б.Й., 2011. Німеччина: історія державності і права (IX ст. – початок XXI ст.). Навч. пос. Львів: Тріада плюс.

18. Тищик, Б.Й., 2012. Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст. – 1918 р.). Текст лекцій. Львів: Вид. центр юрид. Ф-ту ЛНУ ім. Івана Франка.

19. Тищик, Б.Й., 2012. Польща: історія державності і права (X – початок XXI ст.). Навч. пос. Львів: Світ.

20. Тищик, Б.Й. ред., 2013. Історія держави і права зарубіжних країн. Новий час (XVII ст. – 1918 р.). Львів: Світ.

21. Тищик, Б.Й., 2013. Історія держави і права Італії. (Новітній час: 1918 – початок XXI ст.). Текст лекцій. Львів: Вид. центр юрид. Ф-ту ЛНУ ім. Івана Франка.

10.3. Інтернет-ресурси

<http://pravoznaves.com.ua> – Електронна бібліотека юридичної літератури

<http://pravo.biz.ua> – Електронна юридична бібліотека

<http://jurisprudence.com.ua> – Юридичний портал

<http://www.lawukraine.com> – Каталог українських правових ресурсів